

nistycznych Tarnowa. Po wystawie oprowadzał dyrektor muzeum, omawiając charakter zbiorów i uzasadniając formę ekspozycji. W czasie zwiedzania wielu z zebranych zabierało głos odnośnie do poszczególnych eksponatów oraz ich problematyki. Potem podejmowano gości w salach wystawowych symboliczną lampką wina, podczas której dokonywano wymiany myśli, poglądów, dzielono się uwagami między sobą i z pracownikami muzeum na temat wystawy, ogólnych zadań muzealnictwa, jak również zagadnień przemysłu artystycznego.

Przy urządzeniu wystawy pracowali: art. pl. mgr Anna Pawłowska, art. pl. Zofia Pawłowska, mgr Danuta Chodaczek i Józef Żaba, wszyscy z miejscowego muzeum. Najwięcej jednak wkładu użyła mgr Wanda Grodzicka, pracownik Państwowych Zbiorów Sztuki na Wawelu (w Krakowie), która pomogła przy rozwiązywaniu najbardziej trudnych problemów naukowych i ekspozycyjnych.

KS. WŁADYSŁAW SMOLEŃ

OTWARCIE WYSTAWY ZBIORÓW SZTUKI KOŚCIELNEJ KATOLICKIEGO UNIWERSYTETU LUBELSKIEGO

W ramach inauguracji roku akademickiego 1959/60 otwarto w dniu 8 listopada 1959 r. w dwu salach pomieszczeń Zbiorów Sztuki Kościelnej pierwszą wystawę poświęconą sztuce ludowej. Obrzędu otwarcia dokonał J. E. ksiądz biskup dr Piotr Kałwa Wielki Kanclerz Uniwersytetu w obecności J. M. księdza rektora dr Mariana Rechowicza oraz wszystkich uczestników uroczystości inauguracyjnych.

Wystawa została urządzona przez studentów IV roku historii sztuki po uprzednim przygotowaniu problemu wykładem monograficznym oraz pracami seminaryjnymi w ramach katedry sztuki kościelnej. Stąd cały scenariusz wystawy został skonstruowany na podstawie ogólnej znajomości sztuki ludowej, szczególnie bibliografii malarstwa ludowego na szkle, oraz twórczości Nikifora referowanej na seminarium przez p. Grażynę Czapską studentkę IV roku, która również przewodziła pracom koleżanek i kolegów nad urządzaniem wystawy. Dlatego też może po raz pierwszy w historii muzealnictwa polskiego plastyka ludowa została wystawiona nie jako uboczny rekwizyt etnograficzny spełniający tylko rolę dekoracyjną lecz, awansując do roli pełnoprawnego eksponatu muzealnego, uszeregowana została w grupach problemowych z pełnymi indywidualnymi podpisami skonstruowanymi na podstawie całokształtu badań naukowych poświęconych sztuce ludowej¹.

Pierwsza sala obejmowała 31 obrazków na szkle, 12 kafli piecowych i 4 misy. Drugą salę wypełniło 19 obrazków Nikifora z Krynicy.

Pierwszą salę otwiera ogólne wprowadzenie do malarstwa ludowego na szkle następującej treści: „Malarstwo na szkle znane było już w Bizancjum,

¹ Por. J. Grabowski: Sztuka ludowa w Polsce. Przewodnik po wystawie zorganizowanej przy współudziale Muzeum Narodowego w Warszawie. Warszawa 1937; tenże: Wystawa rzeźby, malarstwa i grafiki ludowej. „Pol. Szt. lud.” R. 2: 1948 s. 6—72.

skąd w XVI w. przeszło do Italii, potem do Niemiec, Austrii, Czech, Węgier, Rumunii i Polski. W Europie rozwijało się najłatwiej w okolicach górskich ze względu na liczne huty szkła. Stanowiło początkowo uboczne zajęcie ludzi pracujących w produkcji szkła, następnie przeszło na wieś, składając się w XIX w. na jeden z głównych trzonów ludowej twórczości artystycznej. Obrazy malowane na odwrotnej stronie szkła przeznaczone do użytku kultowego przedstawiały szeroki wachlarz treści ikonograficznej".

Następnie na oddzielnych stelarzach wyszczególniono 6 grup obrazków na szkle.

Na pierwszej tablicy umieszczono 6 obrazów rejonu Śląska reprezentujących wstępne zagadnienie obrazów konstruowanych „na zwierciadle” oraz malowanych w hutach szkła „na gorąco”². W grupie tej dostrzegamy przedstawienia Serca Jezusowego, Serca Maryi, Dzieciątka Jezus, św. Marcina i św. Stanisława biskupa.

Drugi zespół syntezuje wpływy Węgier, Siedmiogrodu i Rumunii na ziemię polskie. Uwidacznia się tutaj w pełni bizantyjski charakter malowideł tak w formie jak i treści ikon Madonny z Dzieciątkiem, Ukrzyżowania i św. Jerzego³.

Trzecia i czwarta grupa z obrazami św. Mikołaja, Madonny typu S. Maria Maggiore, św. Barbary, św. Jerzego, Eliasza, Bożego Narodzenia dają przegląd malarstwa ludowego, wyodrębnionego głównie przez J. Grabowskiego jako malarstwo „pokuckie” lub „huculskie” a stanowiące produkt głównie pędzla ludowego nauczyciela Karola Niemczyka zamieszkałego w Bohorodczanach⁴.

Piąty zespół obrazów stawia problem jako bardziej istotnie związany z polskim środowiskiem⁵. Grupę podhalańską reprezentują obrazy świętej Rodziny z Podwilku, św. Barbary z Lipnicy Wielkiej, św. Barbary z Zabnicy, św. Władysława z Jabłonki. Wielka ilość zachowanych obrazów tego typu w zbiorach Zakopanego, Rabki, Krakowa, Bochni i Tarnowa, a nawet w prywatnym posiadaniu, stanowi już oddawna gorąco dyskutowany problem kulturalnej symbiozy Podhala, Czechosłowacji i Polski⁶. Zaznaczono również najnowszy problem samoistnego i już czysto polskiego środowiska malarstwa na szkle z Jeleśni w powiecie żywieckim⁷. Zresztą rodzima sztuka malarstwa na szkle istnieje

² J. Vydra: Die Hinterglasmalerei. Prag 1957 s. 12—15.

³ Por. J. J. Muslea: La peinture sur verre chez les Roumains de Transilvanie. I-er Congr. Int. des Arts Pop. Prague 1928. S. 1. Paris [1929] s. 113—115; T. Csorba: Na marginesie wystawy węgierskiej sztuki ludowej w Krakowie. „Pol. Szt. lud.” R. 2: 1948 s. 51—56.

⁴ Wł. Szuchiewicz: Huculszczyzna. T. 2. Lwów 1902 s. 349; J. Grabowski: „Huculskie” malarstwo ludowe na szkle. „Arkady”. R. 9: 1938 s. 52—56.

⁵ Por. J. Grabowski: Problem polskości w podhalańskich obrazach ludowych na szkle. „Arkady”. R. 5: 1939 s. 138—147.

⁶ Por. K. Stecki: Ludowe obrazy na szkle z okolic podtatrzańskich. Zakopane—Kraków 1921; K. Lepszy: Obrazy ludowe na szkle malowane. Kraków 1921; K. Kietlicz - Rayski: Sztuka góralska na Podhalu. Lublin 1928; K. Piwocki: Nasze malarstwo ludowe. „Arkady”. R. 1: 1935 s. 457; T. Seweryn: Czechosłowacka sztuka ludowa na tle wystawy w Muzeum Narodowym w Warszawie. „Pol. Szt. lud.” R. 3: 1949 s. 72—98.

⁷ Por. J. Grabowski: Obrazy na szkle z Jeleśni. „Pol. Szt. lud.” R. 2: 1948 s. 54—56.

również na innych terenach Polski, choćby na Kaszubach, gdzie poza kordonem rozbiorowym⁸ tworzono niezależnie od Pokucia i Podhala⁸.

Ostatnia grupa prezentuje usiłowanie kontynuacji twórczości ludowej na szkle. Zauważamy tutaj wdzięczny obrazek Madonny, malowany przez uczennice Liceum Technik Plastycznych z Nowego Wiśnicza, św. Wendelina — Karola Oskwarka z Jabłonki, tradycyjnego Janosika⁹, malowanego w kręgu tradycji ludowych oraz inspiracji zakopiańskiego środowiska plastycznego¹⁰.

Przedstawiony w ten sposób przegląd najistotniejszych zagadnień malarstwa ludowego na szkle podsuwa możliwości dalszych badań na tym wdzięcznym odcinku historii polskiej sztuki.

W tej samej sali na ustawionych w środku dwu pulpitych pokazano misy oraz kafle piecowe zaopatrzone wstępny wyjaśnieniem: „Ceramika ludowa w XIX w., obok malarstwa na szkle, była zasadniczym przedmiotem twórczości ludowych artystów. Przeznaczona do użytku codziennego (naczynia, kafle, ozdoby, zabawki) dawała jednak okazję do różnorodnej wypowiedzi plastycznej z zakresu tematyki religijnej, historycznej, rodzajowej, fantastycznej i rytmowej”.

Zagadnienia te mogą być szczegółowiej rozpracowane na tle ogólnych i już zapoczątkowanych studiów nad polską ceramiką¹¹.

Druga sala była poświęcona w całości Nikiforowi z Krynicy. Otworzona została taką charakterystyką jego twórczości: „Nikifor, o którym wiele się mówi i słyzy w kraju i za granicą, głuchoniemy oraz niepiśmienny, żyjący prymitywnie i żebrzący w Krynicy, namalował kilkanaście tysięcy dziwnych obrazków. Jest on przykładem wrodzonego talentu podporządkowanego jedynie własnemu natchnieniu, mistycyzmowi i szeroko rozwiniętym zainteresowaniom religijnym. Bierze udział w wielu wystawach zagranicznych obok największych mistrzów. Doskonały i wyrafinowany w formie a jednocześnie pełen swoistego wdzięku”.

We wstępnej grupie pokazano jego charakterystyczne i tradycyjne obrazki architektury, pejzażu i portretu.

Dalsza część prezentuje już bardziej oryginalne i gdzieindziej nie spotykane przedstawienia religijne poświęcone Maryi Pannie, wśród których urzeka formą i tkliwością przedstawienie Chrystusa i Maryi w łodzi, może na Jeziorze Genezet.

Pełnią mistycyzmu i swoistego apokryfizmu tchnie zestawienie tematyki Męki Pańskiej. Określono ją ogólnym napisem: „W niezwykle głęboki sposób wypowiada się w scenach bolesnych przypominających średniowieczną mistykę

⁸ Por. I. Gulgowski: *Kaszubi*. Kraków 1924 s. 54; B. Stalmachowska: *Sztuka ludowa na Kaszubach*. Poznań 1927; J. Grabowski: *La peinture sur verre en Pologne un art élatant*. „Horizons”. R. 4: 1955 s. 93—96.

⁹ Por. R. Reinfuss: *Przyczynek do ikonografii obrazów Janosików na szkle malowanych*. „Pol. Szt. lud.” R. 3: 1949 s. 150—154.

¹⁰ Por. E. Starek: *Twórczość Heleny Roj-Kozłowskiej*. „Pol. Szt. lud.” R. 6: 1952 s. 29—34; J. Grabowski: *Na Podhalu znowu malują na szkle*. „Probl.” R. 9: 1953 s. 256—262.

¹¹ J. Czajkowska: *Dawna ceramika zdobnicza w Polsce i wpływ na nią ceramiki angielskiej*. „Rzeczy piękne”. R. 9: 1930 s. 181—184; I. Bojarska: *Krakowska ceramika ludowa*. „Pol. Szt. lud.” R. 3: 1949 s. 140—147; L. Dziegiel: *Malowane kafle z Rybnej*. Tamże. R. 8: 1954 s. 109—118.

oraz łączących wydarzenia historyczne z kontemplacją religijną". Widzimy to w obrazach: Zwiastowanie Maryi męki Chrystusa, Opłakiwanie przez Maryję grobu Chrystusa przedstawionego w dzisiejszej wielkopiątkowej scenerii, Maryja pokazująca całun, na którym widnieje postać Chrystusa Frasobliwego, Maryja pod krzyżem i Pieta z Chrystusem — obydwójce w koronach na głowie.

Ostatnia część obejmuje ikony świętych, a szczególnie Maryi w rozmaitych odmianach, m. in. w stroju kapłańskim lub z krzyżem i kropidłem w ręku.

Wymieniony pokaz prac Nikifora jest już czternastą z dokumentowanych wystaw w kraju i za granicą, organizowanych od 1948 r. Liczba poświęconych mu drukowanych wypowiedzi sięga ilości 25 pozycji¹². Wielka liczba zwiedzających wystawę świadczyć może o dużej popularności, jaką cieszy się krynicki „Mistrz Matejko” wśród naszego społeczeństwa.

Należy dodać, że wystawa otrzymała starannie opracowaną stronę kompozycyjną i graficzną. Obrazki na szkle przytwierdzono do ekranów pokrytych lnianym płótnem a obrazki Nikifora umieszczono w ramach na białym tle. Wnętrze sal utrzymane zostało w prostej i skromnej formie, wskutek czego ekspozyty zachowały własny wyraz i dostojeństwo.

Ceramika i malarstwo na szkle pochodzą ze zbiorów inż. Norberta Lipóczy'ego z Tarnowa, przekazanych ostatnio do Muzeum Diecezjalnego w Tarnowie. Pewną część malarstwa na szkle oraz obrazki Nikifora użyczył na wystawę art. mal. A. Michalak oraz inne osoby.

Wystawa została zakończona pokazem filmów poświęconych sztuce ludowej, zorganizowanym w auli Katolickiego Uniwersytetu w dniu 22 stycznia 1960 r.

Dobrze się stało, że studenci mieli okazję wykazania się umiejętnością organizowania wystawy muzealnej. Wybrany zaś temat sztuki ludowej stanowi problem z którym absolwenci historii sztuki, szczególnie księża i siostry zakonne, spotykają się na początku swej pracy zawodowej w muzealnictwie regionalnym, przy inwentaryzowaniu oraz w służbie administracyjno-konserwatorskiej. Ponadto zbiory sztuki kościelnej weszły w służbę zagadnień muzealnictwa kościelnego w Polsce, realizując cele Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych nad podniesieniem zainteresowania zabytkami sztuki oraz organizowaniem wystaw zbiorów kościelnych. Celom tym służyć będą następne wystawy tematyczne Zbiorów Sztuki Kościelnej Katolickiego Uniwersytetu w Lublinie.

¹² Por. G. C z a p s k a: Stan badań nad twórczością Nikifora. (Praca seminaryjna z historii sztuki kośc. na KUL w r. 1959).